

Josep Massot i Muntaner, *Suaviter in modo, fortiter in re*

Josep TEMPORAL OLEART

Grup d'Estudis Etnopoètics

Amb la mort de l'investigador i monjo, a més de moltes coses més, Josep Massot i Muntaner, desapareix el darrer dels *homenots* d'aquest país. De donasses i d'homenots segurament n'hi haurà d'altres, però cap amb una capacitat de treball tan portentosa com la d'ell. Aquest escrit no serà un obituari convencional, una peça d'aquelles que la indústria periodística ja té escrites abans que es produeixi el decés d'algú de renom; i no ho serà perquè això, si algú hi té interès, ja es pot preguntar a l'Oracle —l'adotzenat i insuls, que guardem a la butxaca— i ens ho diu tot: articles, llibres que va escriure, accions de renom, premis i un llarguíssim etcètera. El paper que ara escric és una evocació de la seva figura humana, quelcom que ja no es té tan a l'abast si no hi ha la coneixença personal de la figura en qüestió. I estarà tenyit d'emoció. A risc, és clar, que a alguna lectora o lector l'embaï: me'n disculpo a l'avanzada.

El Josep Massot es definia com un català a Mallorca i un mallorquí a Catalunya —i jo hi afegiria, a la seva definició, un mallorquí al País Valencià, que allà se'l van estimar molt, també—, cosa que era rigorosament certa i que fins i tot practicava amb el canvi espontani de registre dialectal segons qui fos l'interlocutor. Recordo una vegada que a Mallorca, estant jo en un congrés sobre mossèn Alcover, ell hi va aparèixer al final, aprofitant l'avinentesa d'estar a Mallorca i poder saludar amigues i amics. El cas és que estàvem parlant tots dos en el barceloní amb què habitualment se m'adreçava, quan se li acostà la inefable Maria de la Pau Janer, que li va fer dos petons efusius, i va canviar automàticament de registre. Quan la papallona va volar, jo, un pèl sorneguer (llavors ja el considerava un amic), li vaig dir: «Caram, Pep, sí que t'estima, la Maria de la Pau...». Va riure discretament —com solia fer ell— i oferí una resposta impagable a la meua sornegueria, acompanyada d'un somriure i arronsament d'espatlles molt expressiu: «La conec des que era criatura, què vols que hi faci...». En la distància curta era un interlocutor prudentíssim i divertit, amb un humor finíssim, impossible de no estimar-se'l. Sempre a punt d'ajudar qualsevol que se li acostés amb una bona intenció a favor de la llengua, la història, el folklore, la cultura en general. Sens dubte va fer honor tota la seva vida a aquest principi que el presidia i que, naturalment, li pertany: «Penso que és molt més útil treballar per als altres que no treballar per a un mateix». Coneixia mitja Catalunya persona a persona, i gran part, si no tota, dels qui a l'estranger es dedicaven a la catalanística, sobretot arran d'exercir infatigablement durant molts anys la secretaria de l'Associació Internacional d'Escriptors en Llengua Catalana. Però en les seves coneixences, atenció, ell mai va cercar de donar-se importància a si mateix, sinó que posava l'accent en la consideració de l'altre. Avorria profundament fer-se notar (era la persona més discreta que hagi vist mai, i fins i tot vergonyosa, recollint premis, reconeixements, doctorats *honoris causa*, etc.); i, en la meua opinió, si disculpava la vanitat dels altres només era per pur compromís cristià... En definitiva, no s'entretenia a jutjar-ne els defectes i clarament en valorava les virtuts. Té molta raó Carles Duarte quan afirma que, en el seu cas —jo diria que molt excepcional—, ell va tractar molt bé el país (que vol dir les persones) i el país el va tractar molt bé a ell. Això no treu, malgrat aquest tarannà de suma, que quan convenia tirava d'una

finíssima ironia, que feia sempre diana crítica, sobretot en les converses privades o de petit grup. Era una persona realment molt més divertida del que la seva discretíssima i austera imatge aparentava. El somriure era en ell habitual i, val a dir-ho, especialment notori quan trobava algú que apreciava. I quan reia, aclucava els ulls i feia cara de murri. Llavors semblava ben bé el nen que deuria haver sigut, però en una versió adulta.

En aquest mateix sentit del seu caràcter, sense concessions cap al seu ego, mai va voler escriure les seves memòries. No en volia ni sentir a parlar. Vaig fer l'intent, menys compromès, que endrecés el seu epistolari per a una intervenció futura, atès que, sens dubte, hauria significat una autèntica mina per al coneixement i per a la recerca de moltes dècades de cultura humanística del país. Una llàstima, la veritat, que no ho hagués fet, sobretot tenint en compte que ell havia editat memòries i epistolaris d'altres persones rellevants i que, en les seves recerques, n'havia fet tan bon ús. La darrera vegada que n'hi vaig parlar ho va reblar amb un lacònic «no em vulguis tant de mal». Però calia entendre'n la seva raó de fons, que no calia explicitar: sabia de sobra que les memòries i els epistolaris eren llocs de filies i fòbies i que corrien el perill de segons quina mena d'excessos. Volia estalviar aquesta brega al seu país. Estava per damunt dels empenyaments de capelleta o secretats per les bilis de cadascú, i a tota costa s'autoexcloïa completament de promocionar-los. Entre moltíssimes altres coses podem considerar que no obrir ferides, en un país tan caïnita com el nostre, va ser la seva forma particular de «tractar bé el país», com esmentàvem més amunt.

Home decidit, en les seves sòlides conviccions, «fortiter in re» en defensa de la llengua, la cultura i la catalanitat, i sempre correcte en les maneres. Sempre! Això no treu que, quan calgués, les formes suaus també fossin fermes. Una vegada m'explicà en Ramon Pinyol —un olesà verdaguerista, gran amic d'en Massot— que en una trobada de catalanística que es feia, si no em falla la memòria, a Itàlia, va enfrontar-se al responsable d'un hotel que volia fer-se el llest amb el tracte a tot el grup de participants. Van quedar parats de la fermesa amb què va defensar la qüestió. Com si el veïés. «Suaviter in modo»..., sí, però quan calia no deixava de ser molt exigent.

Les conviccions li venien de lluny. Les referides a l'amor a la llengua i les intel·lectuals, especialment. Havia explicat un munt de vegades que aprengué a llegir català amb les rondalles recollides i recreades per mossèn Antoni Maria Alcover, que a Mallorca són un monument a l'imaginari col·lectiu esdevingut patrimoni immaterial. A les Illes, per a qualsevol criatura, després de la llet materna venien les rondalles d'Alcover. Ho comprenc perfectament. Són un prodigi folklòric i literari, un gavadal de diversió i de bellesa. En justa torna i amb tones d'agraïment, en Massot es convertí en un dels grans coneixedors de l'obra d'Alcover; sens dubte fou així, més enllà del seu mallorquinisme de llet materna, també per la influència del seu estimat Francesc de B. Moll.

La seva aportació als estudis de la literatura catalana llueix una nòmina important d'escriptores i escriptors per als quals va fer córrer la ploma. Aguiló fou un altre dels beneficiats. En conjunt la seva contribució en aquest sentit sempre està ben acompanyada pel coixí històric, cosa que li dona un estil molt auster però a la vegada molt sòlid i personal. Ell era, abans que res, un historiador: de l'Església catalana, de la literatura, de la Guerra Civil a les Illes Balears, principalment, però també d'altres qüestions.

La seva aportació als estudis del folklore i l'etnoplètica són també molt importants, per bé que menys coneguts. En aquest àmbit ens va fer el regal d'estudiar l'aportació de Marià Aguiló i, sobretot, l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. El que la recerca en folklore li deu és, de nou, impagable. Al marge que gràcies als seus bons oficis tot el fons de l'Obra del Cançoner que havia quedat a Suïssa retornà a Catalunya, es va dedicar a curar, catalogar i editar aquest immens llegat cançonístic (però també contenidor en menor mesura d'altres gèneres recollits en les campanyes —«missions», en deien llavors— de les seves col·laboradores i col·laboradors, com ara rondalles i llegendes). I no tan sols són importants per a la recerca, els volums de l'Obra del Cançoner, sinó també per a les persones dedicades a la cançó artísticament. Tinc present, per exemple, l'enorme felicitat dels músics que formen el grup Ballaveu, els olesans Xavi Rota i Patri Garcia (estimadors de la cançó tradicional i popular com pocs n'he conegut), en les seves recerques de versions dins d'aquest corpus, i la seva satisfacció quasi infantil de trobar-les. També els comprenc! L'Obra del Cançoner va ser un autèntic tresor folklòric, l'edició del qual sorprèn que sigui feta per un home sol.

Un altre exemple del seu tarannà decidit va ser la carta que de molt jove va enviar a Menéndez Pidal arran d'unes precisions que va gosar fer-li sobre el cançoner mallorquí. I Don Menéndez li contestà, naturalment, agrait.

La seva vàlua va despuntar molt aviat. Recordo que fa molts anys na Ramona Violant i Ribera, filla del gran etnògraf en Ramon Violant i Simorra, em va fer un comentari molt eloqüent sobre «la saviesa d'aquell jove». Quan en Massot va arribar de Mallorca i s'incorporà a la Universitat de Barcelona, segons na Ramona Violant, que li va fer de professora, «ja en sabia més que tots nosaltres». Era un dir, és clar, però sens dubte que la seva intel·ligència era agudíssima i els seus coneixements simplement tan esbalaïdors, que per força van cridar l'atenció dels seus professors. Per a mi, l'abast ingent dels seus coneixements va ser sempre un misteri.

Una vegada li vaig preguntar directament: «Com t'ho fas per escriure tants llibres?» I ell em va respondre amb tota naturalitat, com qui me n'expliqués el secret (o almenys així m'ho vaig prendre en aquell moment): «De jove vaig fer molta feina als arxius i ara, quan tinc tranquil·litat al mes de vacances, ho aprofito per escriure.» Així, com aquell qui res. Un meset de la vida i ens ofería un altre dels seus documentadíssims i savis llibres d'història o sobre el que convingués. Ufl, encara ara, al cap de tants anys, la cosa no ha deixat d'admirar-me. Tenia molt d'ofici, escrivint, en sabia molt, i llegir-lo és sempre un plaer de solvència i correcció.

«Correcció»: un altre mot clau en la seva vida. Quan l'abat Cassià li va demanar de posar-se al davant de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i, més tard, de la revista *Serra d'Or*, poc s'imaginava aquest país els fruits immensos de la seva tasca com a editor. El catàleg d'aquesta editorial —la més antiga d'Europa— és una aportació de primera magnitud a la cultura catalana i, en concret, a la història, al folklore, a les arts plàstiques, a la literatura espiritual i teològica, a la musicologia, al llibre infantil i juvenil, a l'excursionisme i a un llarg etcètera d'erudició i de divulgació. Sense la labor d'aquest editor el nostre país fora molt més migrat culturalment parlant del que, per al meu gust, és, amb tant excés d'edició mediàtica, banal, i tan poca edició de recerca. Una aportació que és fruit de la seva visió intel·lectual, realment panoràmica de tota una cultura —inclòs el seu factor

humà, que coneixia a la perfecció...—, i del seu tarannà personal, obrint la porta a tothom i a tota mena d'aportacions, per especialitzades o minoritàries que fossin. El resultat és un catàleg que per si sol ens hauria d'enorgullir i que expressa el bo i millor de la nostra recerca en els àmbits de les humanitats esmentats més amunt. Indiscutiblement també és el resultat del seu esforç personal. En una ocasió em va comentar que repassava dues vegades senceres tots els llibres que sortien de les Publicacions, excepte els del llibre infantil, que és l'únic àmbit que havia delegat. Tots sense excepció. ¿Us imagineu la magnitud de feina que això significa en si mateixa, a més d'escriure llibres (desenes) i articles i ressenyes (més d'un miler), dirigir revistes (fins a quatre!, que jo tingui presents: *Serra d'Or*, *Randa*, *Studia Monastica* i *Llengua & Literatura*), participar en institucions acadèmiques i realitzar les tasques de comunitat que li pertocaven en el microcosmos organitzatiu que és un monestir benedictí? Treballava setze hores al dia i, quan per salut en els darrers anys es va veure obligat a afluixar, «només» en treballava dotze... A casa li havíem posat un sobrenom, «En Massot Tot Ho Pot». El meu fill petit, que d'això se'n recorda, em va enviar un missatge l'endemà del seu traspàs, que em va emocionar: «Pare, se t'ha mort un amic. Aquell que treballava tant...» (i que em perdonin l'esment tantes amigues i amics treballadors d'allò més que tinc la immensa sort de tenir).

He dit més amunt que és impossible de no estimar-se un home així. Ho reitero. No fou un sectari en cap sentit, cap. I va ser una persona molt rica d'amigues i amics de tota mena. La llista seria immensa, tot i aplicar un sentit molt estricte del concepte amiat i, com ha dit, amb raó, algun mitjà, de tots colors: des de la Maria Aurèlia Capmany fins a l'Aina Moll, passant per en Joan Fuster, Max Cahner, Eulàlia Duran, Maria del Mar Bonet, Jordi Carbonell i etcètera, etcètera, etcètera. No acabariem perquè ell era el receptacle adequat a l'amistat de tothom (s'entén, de tothom que no fos un feixista, un cretí, o derivats...). Imagineu-vos que hi cabia fins i tot qui signa aquest paper, que no té cap pretensió de ser ningú. Rara és la persona que, dedicada a la recerca o a la promoció cultural, no tingui amb ell un deute d'agraïment: donava referències útils, facilitava materials i contactes, obria portes —a vegades bastant tancades—, editava allò difícilíssim d'editar a mans d'altres editors sense la seva visió ni vocació de servei... Un home excepcional que es multiplicava per a tothom. Però per si us serveix la meva confessió per acabar de fer-vos idea del personatge, us explicaré que el vaig conèixer de joveníssim (a vint anysets pelats, quan amb un col·lega igual d'inexpert vam fer l'edició del text de la Passió d'Olesa de Montserrat) i des de llavors que no va deixar mai de tractar-me amb delicadesa. Tractava així a tothom. Era una grandíssima persona, si em permeteu d'explicar-me en un registre col·loquial. I servidor li està infinitament agraït de tot plegat: del tracte rebut, de la seva consideració cap a mi, que era la que tenia per a tothom, i per l'exemple que ha significat de coherència i de treball. Per tot això vaig pensar, fa uns pocs mesos, quan amb tota la senzillesa em va demanar que l'anés a veure: «Que gran que ets, amic.» I afegeixo: és tot el país que té amb tu un deute d'agraïment, que va molt més enllà del reconeixement obtingut amb la concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes per part d'Òmnium i dels altres reconeixements universitaris i institucionals concedits. Tanta generositat i tanta capacitat, tot alhora, costa de trobar. Josep Massot i Muntaner ha sigut la darrera quadratura d'aquest cercle. Al Cel sia, ell que hi creia... I «al Cel

mos vegem tots plegats», que diria el seu estimat Alcover, de cloenda de tantes i tantes rondalles que van fer les seves delícies de criatura i va continuar estimant tota la vida.

Pep, Pepot —com t’anomenava familiarment la comunitat de Montserrat—, Josep, el Massot, el P. Massot, en Massot i Muntaner, «en Massot Tot Ho Pot», Josep Massot i Muntaner, l’home multiplicat: moltes gràcies.